

Mokymosi visą gyvenimą plėtra ir politika Lietuvoje

Elena Mickūnaitė

Socialinių mokslų (edukologija) doktorantė
Vytauto Didžiojo universiteto
Edukologijos katedra
K. Donelaičio g. 52-304, LT-3000 Kaunas

Šiame straipsnyje aptariamos suaugusiųjų mokymosi ir švietimo tęstinumo prielaidos Lietuvoje. Parodoma, kaip mokymuisi visą gyvenimą esant pagrindiniu Europos Sąjungos švietimo ir plėtros politikos principus ir Lietuvai stojant į šią bendriją, sparčiai keičiami švietimo dokumentai ir įstatymai, siekiant priderinti juos prie Europos švietimo kriterijų. Straipsnyje prieinama prie tam tikrų kritinių išvadų, leidžiančių suprasti, jog oficiali įstatymų bazė dažnai stokoja konkrečių atramų praktinėje plotmėje.

Ižanga

Globali industrinės visuomenės transformacija į žinių visuomenę ir ekonomiką, sparti Lietuvos integracija į Vakarų demokratijos pasaulį bei stojimas į Europos Sąjungą *de jure* ir *de facto* skatina naują požiūrį į švietimą. Mokymasis nebegali būti vien vaikystės ir jaunystės užsiėmimas. Būtinybė mokytis visą žmogaus gyvenimą yra sąlyga prisitaikyti prie sparčiai kintamos ekonominės, socialinės ir kultūrinės aplinkos. Suaugusiųjų švietimas Lietuvai nėra svetimas reiškinys, tačiau savo šiuolaikinę formą jis daugiausia įgauna po Nepriklausomybės atkūrimo vykstančių procesų metu.

Mokymasis visą gyvenimą apima visą žmogaus mokymosi veiklą per jo gyvenimą „nuo lopšio iki kapo“, tačiau vaikų ir jaunimo švietimas buvo neabejotinai plačiau išplėtotas Lietuvos švietimo dalis. Todėl nagrinėjant mokymosi visą gy-

venimą raidą Lietuvoje, šiame straipsnyje labiau kreipiamą dėmesio į suaugusiųjų mokymosi ir švietimo tęstinumą, nes tai yra anksčiau menkai išplėtotas, silpnoji Lietuvos švietimo grandis. Šiame darbe į vaikų ir jaunimo švietimą dėmesio bus kreipiamas tik kalbant apie mokymuisi visą gyvenimą ypač svarbius aspektus, pavyzdžiui, mokymosi gebėjimų, pagrindinių gebėjimų lavinimą ir pan., nors apskritai mokymosi visą gyvenimą principas apima visą žmogaus gyvenimą trunkantį švietimą ir mokymąsi.

Mokymasis visą gyvenimą yra pagrindinis Europos Sąjungos švietimo ir plėtros politikos principas. Lietuvai stojant į šią tarptautinę bendriją sparčiai keičiami ir pagal Europos švietimo kriterijus derinami švietimo dokumentai ir įstatymai, įgyvendinamos iniciatyvos, projektai. Todėl yra svarbu glaustai apžvelgti mokymosi visą gyvenimą idėjos raidą ir plėtrą Lietuvos švietimo

įstatymuose, koncepcijose ir vykdomose iniciatyvose.

Šio tyrimo objektas – mokymosi visą gyvenimą koncepcija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje, tarptautinių organizacijų veikloje, švietimo sistemoje, jos įteisinimas dokumentuose.

Tyrimo tikslas – apžvelgti mokymosi visą gyvenimą idėjos raidą Lietuvos švietimo dokumentuose, strategijose ir iniciatyvose. Šio tyrimo uždaviniai – a) glaustai aptarti suaugusiųjų švietimą lėmusius įvykius, tradicijas ir reformas; b) ištirti mokymosi visą gyvenimą prielaidas, formuluojamas pagrindiniuose Lietuvos švietimo ir ypač suaugusiųjų švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose; c) išnagrinėti po Mokymosi visą gyvenimą memorandumo (2001) atsiradusius švietimo įstatymų pakeitimus, iniciatyvas ir strategijas.

Šio tyrimo metodologija remiasi dokumentų analize, mokymosi visą gyvenimą koncepcija.

1. Svarbiausi įvykiai ir tradicijos, turėję įtakos suaugusiųjų švietimui Lietuvoje

Po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje prasidėjo aktyvus integracijos į demokratišką pasaulį ir Vakarų rinkos ekonomiką periodas. Nepriklausomybės metai taip pat yra susiję su šiuolaikinės suaugusiųjų švietimo plėtotės pradžia Lietuvoje.

1991 m. prie Kultūros ir švietimo ministerijos įsteigtas Suaugusiųjų švietimo padalinys.

Didžiulę svarbą populiarinant suaugusiųjų švietimą Lietuvoje turėjo Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos (LSŠA) įsteigimas 1992 metais. Įstojusį į Europos suaugusiųjų švietimo asociaciją 1993 m., Lietuvos suaugusiųjų švietimo

asociacija dabar turi dešimt centrų šalies apskrityse. Vietos suaugusiųjų švietėjų entuziazmo ir užsienio partnerių (Nordic Folk Academy, Šiaurės šalių Ministrų tarybos, kt.) paramos dėka dabar ši nevyriausybė organizacija yra bene viintelė, turinti daugiau narių periferijoje nei didžiuosiuose miestuose, ir todėl šis unikalus tinklas vaidina esminį vaidmenį propaguojant suaugusiųjų mokymąsi visą gyvenimą visoje šalyje.

Svarbus žingsnis plėtojant profesinį suaugusiųjų mokymą buvo ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 1992 m. įsteigta Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba. Tai buvo valstybinė iniciatyva sukurti visuomeninę profesinio mokymo instituciją bedarbiams. Šalia to profesinio mokymo paslaugas teikia ir keli šimtai privačių įmonių.

Siekiant parengti profesionalius suaugusiųjų mokytojus Vytauto Didžiojo universitete 1997 m. pradėtos magistrantūros lygmens studijos. Šalia atskirų akademinų tyrimų, kelių daktaro disertacijų suaugusiųjų švietimo srityje tai yra organizuota iniciatyva, siekiant kurti struktūrą nuolat rengti profesionalius suaugusiųjų švietėjus, bei dėstytojų ir tyrėjų komanda, dirbanti suaugusiųjų švietimo srityje.

Mokymosi visą gyvenimą samprata Lietuvoje. Beveik iki pat Mokymosi visą gyvenimą memorandumo aptarimo laikotarpio mokymosi visą gyvenimą terminas buvo vartojamas daugiausiai akademinėje aplinkoje ir darbuose, tuo tarpu oficialiuose dokumentuose buvo vartojami terminai „tęstinis mokymas“, „permanentinis mokymas“. Išleidus Mokymosi visą gyvenimą memorandumą lietuvių kalba (2001) ir vykstant jo aptarimui, terminas „mokymasis visą gyvenimą“ tapo plačiai vartojamas. Mokymosi visą gyvenimą apibrėžimas tebėra diskusijų objektas. Vis dėlto diskusijos vyksta remiantis naujausiu Europos Bendrijos apibrėžimu: *Visa mokymosi veik-*

la, vykstanti visą gyvenimą, siekiant tobulinti žinias, kompetencijas bei gebėjimus asmeninėje, pilietinėje, socialinėje ir / arba su darbu susijusioje perspektyvoje. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos projekte (2003) taip pat vartojamas minėtas Europos Komisijos pateikiamas mokymosi visą gyvenimą apibrėžimas.

Pažymėtina, kad iki Lietuvai oficialiai tapant ES šalimi kandidate valstybinė, „iš viršaus“ kylanti, mokymąsi visą gyvenimą ir suaugusiųjų švietimą remianti iniciatyva buvo labai ribota. Antra vertus, ir dabar, kai suaugusiųjų švietimas yra viena iš prioritetinių ES švietimo sričių, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos pozicija išreiškia labai rezervuotą ir formalų ministerijos požiūrį į suaugusiųjų švietimą ir mokymąsi visą gyvenimą Lietuvoje.

2. Ankstesni įstatymai

Lietuvos švietimo koncepcija (1992) – pirmasis ir vienas iš svarbiausių švietimo sistemos reformos dokumentų. Koncepcijoje (6 str.) teigiama, kad: „Suaugusiųjų švietimas yra didžiausia permanentinės švietimo sistemos dalis, apimanti asmenis, paprastai vyresnius kaip 18 metų ir nesimokančius nuosekliojo švietimo mokyklų sistemoje“ (Lietuvos Respublikos švietimo koncepcija, 1992). Kaip pažymima, suaugusiųjų švietimui būdingas savanoriškas lavinimosi sričių pasirinkimas ir specifiniai ugdymo metodai. Suaugusiųjų švietimas, asmeniui apsisprendus ir pasirengus, leidžia pradėti nuo bet kurio išsilavinimo lygio lavintis nauja kryptimi ir tą lavinimąsi tęsti. Ši sistema turinti dvejopą paskirtį: viena vertus, plėtojant asmenybės fizines, dvasines ir psichines galias, suaugusiųjų švietimas leidžia asmeniui tobulinti savo galimybes pasirinktoje profesinės veiklos srityje, kita vertus, jis leidžia suaugusiam žmogui dėl visuomeninių aplinkybių arba dėl individualių paskatų keisti

savo veiklos kryptį, profesiją. Valstybės atsakomybė yra sukurti palankias tokios plėtotės sąlygas. Koncepcijoje pabrėžiami du formalaus ir neformalaus suaugusiųjų švietimo tipai: pirmasis tiesiogiai siejasi su darbo rinkos poreikiais (bedarbių mokymas ir darbuotojų mokymas darbdavio iniciatyva), antrasis susijęs su valstybės remiamų socialinių grupių mokymu – neįgalųjų, privalomosios karinės tarnybos šauktnių, imigrantų ir kalinių.

Dabar yra priimtas naujas Lietuvos švietimą reglamentuojantis strateginis dokumentas Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatai, numatantys mokymosi visą gyvenimą principo įgyvendinimą.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991) nustatė mūsų šalies švietimo sistemos sandaros, švietimo įstaigų (išskyrus aukštąsias mokyklas) veiklos ir valdymo pagrindus. Vienas iš įstatymo 1 straipsnyje nurodomų tikslų buvo ir tikslas – sudaryti Lietuvos gyventojams tęstinio lavinimosi galimybes. Įstatymo 2 straipsnyje apibrėžiamos Lietuvos švietimo sistemos ribos, apimančios ikimokyklinį ugdymą, bendrąjį vaikų ir jaunimo lavinimą, profesinį ir aukštesnįjį mokymą, aukštąjį mokslą ir suaugusiųjų švietimą, įgyvendinamą šių tipų švietimo įstaigose: 1) ikimokyklinio ugdymo įstaigose; 2) bendrojo lavinimo mokyklose; 3) profesinio mokymo įstaigose, įmonėse; 4) aukštesniosiose mokyklose; 5) aukštosiose mokyklose; 6) papildomo ugdymo ir neformaliojo švietimo įstaigose.

Minėtoji koncepcija dabar turi savo naują atitikmenį, o Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas yra pataisytas. Tačiau akivaizdu, kad šie dokumentai, įteisinę suaugusiųjų švietimą Lietuvoje iki 2003 m., iš tiesų suaugusiųjų švietimui skyrė tiek mažai dėmesio, jog beveik būtų galima teigti, kad suaugusiųjų švietimui buvo sudarytos prielaidos egzistuoti, jo nedraudžiant.

3. Suaugusiųjų švietimą Lietuvoje reglamentuojantys įstatymai

Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas (1990) užtikrina mūsų šalies piliečių teisę laisvai pasirinkti darbą arba užsiimti kita įstatymų nedaraujama veikla. Šio įstatymo 19 straipsnis „Bedarbių asmenų ir darbuotojų, išpėtų apie atleidimą iš darbo, profesinis mokymas“ reglamentuoja individo teisę į profesinį mokymą siekiant įgyti reikiamus gebėjimus arba patobulinti kvalifikaciją.

Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas (1997) nustato Lietuvos Respublikos profesinio mokymo sistemos sandarą ir valdymą, grindžiamą valstybės valdymo institucijų ir socialinių partnerių bendradarbiavimu, taip pat reglamentuoja profesinio mokymo organizavimą. Pagal įstatymo 1 straipsnį, profesinį mokymą sudaro pagrindinis ir darbo rinkos profesinis mokymas. Trečioje įstatymo dalyje apibrėžiamas darbo rinkos profesinis mokymas – jo tikslai ir uždaviniai, reguluojamas priėmimas į profesinio mokymo institucijas, profesinio mokymo turinys, apibrėžiamos profesijos mokytojų kvalifikacijos, darbo rinkos profesinio mokymo kvalifikaciniai egzaminai bei kvalifikacijos sertifikatai. Įstatyme pažymima, kad priėmimas į darbo rinkos mokymą numatomas asmenims, vyresniems nei 18 metų, o jaunesni gali dalyvauti tik jei jau yra įgiję pradinį profesinį rengimą. Dabar yra parengta Lietuvos Respublikos profesinio rengimo įstatymo naujosios redakcijos koncepcija.

Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas (1998) reglamentuoja „neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemą, nustato jos sandaros, veiklos ir valdymo pagrindus. Įstatymo tikslas yra suteikti teises garantijas neformaliojo suaugusiųjų švietimo dalyviams, vykdytojams ir socialiniams partneriams, padėti įgyvendinti įgimtą žmogaus teisę visą gyvenimą

ugdyti savo asmenybę, atiduoti asmeniui galimybę įgyti žinių ir gebėjimų, kurių jam reikia kaip demokratinės visuomenės piliečiui ir tam tikros profesijos specialistui, prisidėti prie kūrybingo ir prasmingo laisvalaikio (1 straipsnis)“.

Įstatymo 2 straipsnyje ir 7 straipsnyje įtvirtinta, kad neformalaus suaugusiųjų švietimo dalyviai yra visi suaugę asmenys, paprastai ne jaunesni nei 18 metų, kurie „pagal neformaliojo suaugusiųjų švietimo programas mokosi, lavinasi, tobulina kvalifikaciją, plečia savo kultūrinę ir pilietinę akiratį“.

Įstatyme taip pat apibrėžiamos neformaliojo suaugusiųjų švietimo formos: 1) organizuota tikslinė savišvieta; 2) kursai (dieniniai, vakariniai, tęstiniai, trumpalaikiai ir kt.), seminarai, paskaitos; 3) neakivaizdinis (nuotolinis) švietimas; 4) žiniasklaidos priemonėmis perteikiamos šviečiamojo pobūdžio programos.

Minėti įstatymai neabejotinai sudaro suaugusiųjų švietimo ir mokymosi visą gyvenimą prielaidas. Vis dėlto dar būtina reglamentuoti neformaliu ir savaiminiu būdu įgyto išsilavinimo įteisinimą ir pripažinimą, įteisinti mokestines lengvatas besimokantiems suaugusiems ir į darbuotojų mokymąsi investuojantiems darbdaviams.

4. Inicijatyvos ir reformos, darančios įtaką mokymosi visą gyvenimą politikai suaugusiųjų mokymosi srityje

Europos integracijos proceso tiesioginis rezultatas yra Lietuvos Respublikos nacionalinės plėtros planas (2002–2004), kuriame tarp trijų prioritetų pažymima žmogiškųjų išteklių plėtra. Šis planas atkreipė dėmesį ir pritraukė finansų žmogiškųjų išteklių plėtrai profesinio mokymo ir tobulinimo srityje.

„Phare 2001“ iniciatyvos „Twinning Light“ (Blyksinčios šviesos) komponentė skirta moky-

mui darbo vietoje, konsultacijoms ir kitokiam indėliui į Lietuvos valstybės tarnautojų gebėjimus, plėtojant strategijas profesinio mokymo ir rengimo bei mokymosi visą gyvenimą srityse; Baltosios knygos ir Veiksmų plano mokymuisi visą gyvenimą rengimą ir pan. Viena kitos „Phare 2001“ iniciatyvos – komponentės „Grant Scheme to Vocational Training for Economic and Social Cohesion“ (Subsidijų schema profesiniam mokymui ekonominei ir socialinei sanglaudai) siekia skatinti mokymąsi visą gyvenimą ir didesnę jo prieinamumą.

UNESCO (Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija) iniciatyva „Suaugusiųjų mokymosi savaitė“, prasidėjusi 2000 m. Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos (LSŠA) pastangomis, 2003 m. pabaigoje buvo organizuota jau ketvirą kartą. Ši iniciatyva vienijsuaugusiųjų švietimo akademinius tyrėjus ir praktikus ir daro svarią įtaką nacionalinei suaugusiųjų švietimo sistemai bei populiarina mokymąsi visą gyvenimą visuomenėje.

2001 m. birželio mėn. Švietimo ir mokslo ministerija kartu su UNESCO ir UNDP (Jungtinių Tautų vystymo programa) Vilniuje organizavo steigiamąją *Lietuvos nacionalinio švietimo forumo* konferenciją. Lietuvos nacionalinis švietimo forumas, atsiliepdamas į Dakare (Senegalas) 2000 m. vykusio Pasaulinio švietimo forumo siekį užtikrinti kiekvieno visuomenės piliečio švietimą, parengė ir patvirtino Lietuvos „Švietimo visiems“ veiksmų plano gaires, kur pateikiami iniciatyvos uždaviniai 2003–2015 metams. Lietuva pirmoji Europos regione pradėjo rengti tokį planą. Numatomų priemonių realizavimas, kaip teigiama, padės pagerinti vaikų, jaunimo, įvairaus amžiaus suaugusiųjų švietimo kokybę, užtikrinti visuotinį švietimo prieinamumą, sustiprinti dėmesį mokymuisi visą gyvenimą. Iniciatyvos „Švietimas visiems“ uždaviniuose siekiama formuoti nuostatą, kad vienas iš

svarbiausių pagrindinio ir vidurinio ugdymo uždavinių yra rengti asmenį mokymuisi visą gyvenimą, siekiama plėtoti suaugusiųjų bendrąjį lavinimą ir tolesnį mokymąsi.

Europos Komisijos Mokymosi visą gyvenimą memorandumo aptarimas suteikė naują stimulą peržvelgti visą švietimo sistemą, pergaltoti esamą padėtį, kryptis ir iššūkius. Buvo aptariama, ką reikėtų daryti, kad kiekvienas Lietuvos gyventojas įgytų kokybišką pagrindinį išsilavinimą ir visus gebėjimus gyvenimui ir darbo rinkai, kad jaustųsi vienalyčiu pasaulio piliečiu. Diskusija paragino nustatyti ir sustiprinti skirtingų švietimo institucijų ir kitų partnerių, suinteresuotų žmogiškųjų išteklių plėtra ir mokymuisi visą gyvenimą, bendradarbiavimą (Mokymosi visą gyvenimą memorandumo aptarimas Lietuvoje, 2001).

Galima sakyti, kad tai buvo pirmasis svarbaus dokumento aptarimas, apėmęs daug institucijų ir individų iš įvairių sričių, taip pat Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetą, kai kurių regionų ir švietimo institucijų narius.

Diskusija taip pat suformulavo mokymosi visą gyvenimą strategijos plėtros pasiūlymus: 1) ugdyti mokymosi motyvą ir lavinti mokymosi gebėjimus ikimokykliniame amžiuje bei pagrindinio išsilavinimo lygiu – siekiant išvengti ankstyvo iškritimo iš formalios švietimo sistemos ir mokymosi visą gyvenimą; 2) įgyvendinti kaupiamuosius mokymosi pasiekimų sertifikatus (mokymosi *portfolio*) po privalomojo ir tęstinio mokymosi lygiu; panaikinti barjerus tarp akademinio ir profesinio švietimo, motyvuoti kiekvieną žmogų tęsti mokymąsi, o darbdavius – skatinti investicijas į žmogiškųjų išteklių valdymą; 3) į suaugusiųjų švietimo skatinimą įtraukti kuo daugiau nevyriausybinių organizacijų ir socialinių partnerių.

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymą (II dalis,

10 straipsnis) 1998 m. įsteigta Neformaliojo suaugusiųjų švietimo taryba, kuri yra ekspertinė institucija, teikianti neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemos plėtros projektus, koordinuojant neformalių švietimo institucijų veiklą. 2002 m. atnaujinta Neformaliojo suaugusiųjų švietimo tarybos sudėtis.

5. ES mokymosi visą gyvenimą memorandumo aptarimo Lietuvoje įtakoje atsiradę dokumentai, strategijos

2002 m. vasario 12 d. Lietuvos Respublika (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) su Europos Komisija pasirašė Bendrą Lietuvos užimtumo politikos prioritetų įvertinimą (*Joint Assessment of Employment Policy Priorities (JAP)*) užimtumo ir socialinių reikalų klausimais. Šiame dokumente pateikiami bendru susitarimu numatomi užimtumo ir darbo rinkos tikslai šalies darbo rinkos transformacijai, pažangai adaptuojant užimtumo sistemą įgyvendinti Užimtumo strategiją ir parengti sistemą stoti į Europos Sąjungą. Dokumente pateikiamas esamos padėties įvertinimas, apibrėžiamos esamos profesinio rengimo problemos ir nurodomos prioritetinės sritys skubiems veiksams. Šiame dokumente pažymima, kad mokymasis visą gyvenimą, taip pat tęstinis švietimas ir mokymas Lietuvoje nėra deramai išplėtotas. Todėl siūloma skubiai atkreipti dėmesį į nacionalinės mokymosi visą gyvenimą strategijos kūrimą, siekiant: 1) numatyti pamatuojamus tikslus keliant suaugusiųjų kvalifikacijos lygį; 2) patikslinti įvairių partnerių vaidmenį ir indėlį sudarant mokymosi galimybes dirbantiems ir bedarbiams; 3) numatyti išlaidas, susijusias su tikslų pasiekimu, bei pažymėti, kaip šios išlaidos galėtų būti padengtos derinant valstybės, darbdavių ir besimokančiųjų lėšas.

Atsižvelgiant į Europos užimtumo gaires (European Employment Guidelines) buvo parengta Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo programa 2001–2004 m., todėl dokumento struktūra remiasi keturiais aspektais – užimtumo gebėjimai, verslumas, adaptyvumas ir lygios galimybės, o planuojamos veiklos galima matyti sąsajas su visomis šešiomis Memorandumo tezėmis. Švietimas ir profesinis rengimas programoje laikomas svarbiu įrankiu kovoti su nedarbu ir didinti užimtumą, nors šiame dokumente mokymosi visą gyvenimą koncepcija nėra plačiai vartojama.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija bei Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2002 m. rugpjūčio 22 d. įsteigė Žmogiškųjų išteklių plėtros programų paramos fondą. Šio fondo tikslas – organizuoti PHARE ekonominės ir socialinės sanglaudos projektus ir kontroliuoti išteklių projektų paramai ir juos įgyvendinti bei pasiręsti administruoti Europos socialinio fondo (European Social Fund (ESF)) programų finansavimą.

Mokymosi visą gyvenimą memorandumo diskusijos Lietuvoje paskatino parengti Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektą (2002). Šiame 2003 m. birželio 17 d. patvirtintame įstatymo pakeitime jau atsižvelgiama į šešias pagrindines Memorandumo tezes ir Europos mokymosi visą gyvenimą pagrįstą švietimo modelį.

Dokumento 1 skirsnyje švietimas apibūdinamas kaip „veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui brandaus savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam tobulinti savo gebėjimus visą gyvenimą“, mokymasis įvardijamas kaip pagrindinė kiekvieno žmogaus teisė. Mokinys (2.15) ir studentas (2.27) yra apibrėžiamas kaip asmuo, kuris mokosi ar studijuoja, galimas besimokančiojo amžius nedetalizuojamas.

Tarp projekto 3 straipsnyje pateikiamų švietimo tikslų yra ir šis „...sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius ir tobulėti mokantis visą gyvenimą“, 5 straipsnyje pateikiami švietimo sistemos principai: lygios galimybės – kiekvienam asmeniui laiduojant švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo ir pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudarant sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują; tęstinumas – švietimo sistema yra lanksti, atvira, pagrįsta įvairių formų ir institucijų sąveika; ji sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui mokytis visą gyvenimą.

Projekto 6 straipsnyje teigiama, kad Lietuvos švietimo sistema apima formalųjį, neformalųjį švietimą ir savišvietą. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo tikslai yra sudaryti mokymosi visą gyvenimą prielaidas, patenkinant poreikį mokytis, tobulinti esamas ir įgyti naujas kvalifikacijas (17 straipsnis). Informaliojo švietimo (savišvietos) paskirtis yra sudaryti prielaidas savarankiškam savaiminiam mokymuisi remiantis supančia informacijos erdve ir perimant kitų patirtį (18 straipsnis). Neformaliojo ir informaliojo švietimo būdu įgyta kompetencija gali būti pripažinta formaliosios švietimo programos ar kvalifikacijos dalimi (17; 18 straipsnis). Be to, 2001 m. spalio mėn. švietimo ir mokslo ministras patvirtino laikiną neformaliu būdu įgytų žinių įvertinimo procedūrą.

Projekto 32 straipsnyje numatomas mokymosi prieinamumas dirbantiems asmenims. Teigiama, kad darbdavys turi suteikti darbuotojams galimybę mokytis darbo vietoje, mokykloje ar kitur, kur teikiamos švietimo paslaugos, mokymosi sąlygas reglamentuojant darbo sutartimi. Profesinė, aukštesnioji ir aukštoji mokykla sudaro sąlygas dirbančiam asmeniui mokytis įvairiais būdais, tarp jų ir nuotoliniu būdu. Atitinkamai projekto 24, 33 ir 35 straipsniai numato švietimo prieinamumą socialinę atskirtį patirian-

tiems, specialiųjų poreikių ir riboto mobilumo asmenims.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas numato mokymosi visą gyvenimą principo įgyvendinimą, įteisina Lietuvos Respublikos švietimo sistemą, kaip apimančią formalųjį, neformalųjį ir savaiminį (informalųjį) švietimą ir mokymąsi, tačiau vis dar stokoja ma konkretumo, pripažįstant ir įteisinant neformaliuoju ir savaiminiu būdu įgytas žinias ir gebėjimus. Kyla problemų dėl suaugusiųjų švietimo centrų (anksčiau vadintų jaunimo mokyklomis), kur suaugusieji gali įgyti pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą, statuso. Šių centrų veikla ir pasiekimai yra vertinami lygiai kaip ir kitų bendrojo lavinimo mokyklų bei gimnazijų, nes kitaip nėra numatyta įstatyme. Įstatymas nenumato šios problemos sprendimo būdų vietovėse, nutolusiose nuo esančių suaugusiųjų švietimo centrų, kur suaugusiems sudaromos sąlygos mokytis eksternu, tačiau laikantis vaikams taikomų reikalavimų ir mokantis iš vaikams skirtų vadovėlių.

Seimui ir visuomenei kaip strateginis švietimo dokumentas buvo pateiktos svarstyti *Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos (2003–2012 m.)*. Ši strategija buvo parengta remiantis Europos Bendrijos, Europos Komisijos, UNESCO dokumentais, Pasaulio banko ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) rekomendacijomis.

Pagrįstos Švietimo gairių (2002 m.) projektu 2003 m. liepos 4 d. Lietuvos Respublikos Seimo buvo patvirtintos Valstybinės švietimo strategijos 2003–2010 metų nuostatos (toliau – *Strategijos nuostatos*), kurios remiasi Valstybės ilgalaikės raidos strategija, Lietuvos Respublikos ūkio plėtros iki 2015 m. strategija, 1999 m. Bolonijos deklaracija, EK iškeltais svarbiausiais ES šalių narių švietimo plėtotės iki 2010 m. siekiniais. 2002 m. lapkričio 12 d. Lietuvos Res-

publikos Seimas patvirtino Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, kurioje išskiriami trys prioritetai: žinių visuomenė, saugi visuomenė ir konkurencinga ekonomika. Kaip pažymima Strategijos nuostatose, šioje raidoje ypač svarbus vaidmuo tenka švietimui. Strategijos nuostatos, papildydamos Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, nusako Lietuvos švietimo plėtotės tikslus ir priemones jiems įgyvendinti, apibrėžia pagrindinius kiekybinius ir kokybinius siekinius, kuriais bus grindžiama ir į kuriuos atsižvelgiant bus vertinama Lietuvos švietimo raida 2003–2012 m.

Strategijos nuostatose pažymima, kad „būtinai esminiai Lietuvos švietimo sistemos pokyčiai, kurie padėtų didinti švietimo sistemos efektyvumą, išplėsti švietimo prieinamumą, sukurti sąlygas tęstiniam, visą gyvenimą trunkančiam mokymuisi“ (Valstybinės..., I.3, 2003). Iš švietimo misijų pažymimos šios: padėti asmeniui... [būti] norinčiu ir gebančiu nuolat mokytis ir kurti savo ir bendruomenės gyvenimą; sudaryti sąlygas mokytis visą gyvenimą – nuolat tenkinti pažinimo poreikius, siekti naujų kompetencijų ir kvalifikacijų, reikalingų jo profesinei karjerai ir gyvenimo įprasminimui (Valstybinės..., I.4, 2003). Prie pagrindinių siekių teigiama, kad „išplėtojama mokymąsi visą gyvenimą laiduojanti ir prieinama, socialiai teisinga švietimo sistema“ (Valstybinės..., III.10, 2003).

Iš įgyvendinimo priemonių minima lanksti ir atvira švietimo struktūra, jungianti bendrąjį ugdymą, profesinį mokymą, studijas, formalaus, neformalaus mokymosi ir savišvietos formas į bendrą švietimo erdvę (IV.11.3). Strategijos nuostatose teigiama, kad „sudaromos sąlygos mokytis visą gyvenimą“, sukuriama vientisa visą gyvenimą trunkančio švietimo erdvė, suvienijant Švietimo ir mokslo ministerijos bei kitų ministerijų pastangas ir išteklius, sukuriant įvairių poreikių asmenims pritaiktą mokymosi aplinką

ir išplėtojant švietimo formų įvairovę. Išplečiamos finansinės mokymosi visą gyvenimą galimybės; lapsniškai prieinama prie kreditinio, modulinio ir kaupiamojo mokymosi (Valstybinės..., IV.12., 2003).

Atsižvelgiant į EK Mokymosi visą gyvenimą memorandumo tezėse pažymimą naujų pagrindinių gebėjimų reikalavimą, Strategijos nuostatose numatomas naujųjų pagrindinių gebėjimų ugdymas. Remiantis Memorandumo nuostatomis, keičiasi ir mokytojo vaidmuo: „mokytoją – žinių turėtoją ir perteikėją keičia mokytojas – mokymosi organizatorius, mokymosi galimybių kūrėjas, partneris, tarpininkas tarp mokytojo ir įvairių šiuolaikinių informacijos šaltinių“ (Valstybinės..., IV.13, 2003).

Prie pagrindinių siekių (V dalis) keliami ambicingi ketinimai iki 2012 m. pasiekti, kad „Lietuvos gyventojai turėtų realias galimybes mokytis visą gyvenimą, nuolat atnaujinti ir plėtoti savo gebėjimus, kasmet mokytusi ne mažiau kaip 15 proc. darbingo amžiaus suaugusiųjų šalies gyventojų (Valstybinės..., V.14, 2003). Priimdamas šias Strategijos nuostatas Seimas pasiūlė Vyriausybei iki 2003 m. spalio 1 d. parengti Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatų įgyvendinimo programą.

Šalia šių aptartų dokumentų svarbu pažymėti, kad parengtas Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos projektas (2003 m.), kuris tebėra svarstomas Švietimo ir mokslo ministerijoje. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija parengta pagal ES PHARE programos reikalavimus, rengiantis stoti į Europos Sąjungą. Šis dokumentas rengtas atsižvelgiant į aiškų ir platų Lietuvos švietimo ir ekonomikos strategijų kontekstą, pavyzdžiui, į Nacionalinį plėtros 2002–2004 m. planą. Dokumente daugiausia dėmesio skiriama pirminio profesinio rengimo ir tęstinio mokymo sektoriams, nes tai yra: a) politikos sritys, kurioms ES teikia prioritetus, ir

b) mokymosi visą gyvenimą sritys, kuriose Lietuvoje yra daugiausia erdvės tobulėti.

Strategijoje mokymosi visą gyvenimą samprata apima formalųjį, neformalųjį ir savaiminį mokymąsi. Kaip teigiama, esama suaugusiųjų švietimo ir ypač tęstinio profesinio mokymosi sistema neužtikrina mokymosi visą gyvenimą galimybių ir mokymosi kultūros raiškos visuomenėje, svarstomos tokios problemos – užimtumo strategijos reikalavimai profesiniam rengimui ir tęstiniam profesiniam mokymuisi, mokymosi prieinamumas, reikalinga infrastruktūra, švietimo valdymas ir profesinio rengimo politikos koordinavimas, finansavimas, mokymo personalo kvalifikacija, regioniniai skirtumai, stebėseną ir kokybės laidavimas. Prie strategijos pridėdamas ir Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos įgyvendinimo veiksmų planas (projektas).

Šios strategijos aktualumo Europos Sąjungos politikos prioritetų kontekste tebedelsiama ją patvirtinti jau nuo 2003 m. pavasario, o tai tik patvirtina prielaidą, kad mokymasis visą gyvenimą Lietuvoje dažnai tėra deklaratyvus.

Išvados

Mokymosi visą gyvenimą klausimas tebėra diskusijų ir planavimo klausimas. Apžvelgus esamus švietimo įstatymus, strategijas ir vykdomas iniciatyvas, ryškėja tokios tendencijos:

- Atliktas didelis darbas rengiant ir atnaujinant teisinį pagrindą. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2003) bei Strategijos nuostatos (2003) sudaro tinkamas teises mokymosi visą gyvenimą plėtros bei lanksčios švietimo sistemos kūrimo prielaidas, atitinkant

šiandienos Europos ir demokratinio pasaulio švietimo plėtros tendencijas.

- Ilgamečių pastangų ir siekių rezultatas – parengta nacionalinė Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija (projektas).
- Kiti suaugusiųjų švietimą reglamentuojantys įstatymai atitinka arba turės būti keičiami (pvz., Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas), derinant su Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymu (2003).
- Įvairios mokymąsi visą gyvenimą skatinančios iniciatyvos (pvz., švietimo forumas) ir programos populiarina bei padeda įgyvendinti šią idėją.
- Mokymosi visą gyvenimą plėtra yra įtraukta į Valstybės ilgalaikės raidos strategijos (2002) prioritetus kaip siekis kurti žinių visuomenę.

Tačiau realus mokymosi visą gyvenimą strategijos įgyvendinimas Lietuvoje taps įmanomas tik atnaujintus įstatymus parėmus tinkamais poįstatyminiais aktais, leidžiančiais besimokančiam lengvai judėti tarp įvairių švietimo grandžių, pripažinti neformaliu ir savišvietos būdu įgytą išsilavinimą ir kvalifikacijas, bei deramu finansavimu, susijusiu su mokesčių sistemos pakeitimu, skatinant besimokančius ir darbdavius investuoti į švietimą. Esami įstatymai formaliai suteikia esmines prielaidas įgyvendinti mokymosi visą gyvenimą principą Europos Sąjungos politikos prasmė, tačiau tai, kad nėra konkretaus valstybės dėmesio, paramos ir tinkamos praktikos, stabdo šiuolaikinio suaugusiųjų švietimo ir mokymosi visą gyvenimą raidą Lietuvoje.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos švietimo koncepcija. Vilnius, 1990.

2. Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas. Vilnius, 1990.

3. Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas. Vilnius, 1997.

4. Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas. Vilnius, 1998.

5. Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo programa, 2001–2004. Vilnius, 2001.

6. Lietuvos Respublikos nacionalinės plėtros planas 2002–2004. Vilnius, 2001.

7. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Vilnius, 2003.

8. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos 2003–2012. Vilnius, 2003.

9. Lietuvos Respublikos profesinio rengimo įstatymo naujosios redakcijos koncepcija (projektas). Vil-

nius, 2003. http://www.smm.lt/reformos_d/filc/koncepcija.doc

10. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas. Vilnius, 2001.

11. Mokymosi visą gyvenimą aptarimas Lietuvoje. Vilnius, 2001.

12. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija (projektas). Vilnius, 2003.

13. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos įgyvendinimo veiksmų planas (projektas). Vilnius, 2003.

14. Nacionalinis švietimo forumas. Vilnius, 2001 http://www.smm.lt/nsf/nsf_index.htm

15. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatai. Vilnius, 2003.

LIFELONG LEARNING DEVELOPMENT AND POLICY IN LITHUANIA

Elena Mickūnaitė

Summary

The major focus in this work is on learning and education continuity for adults. The actuality of this research lies in the fact that lifelong learning being the main principle of European education and development policy, on Lithuanian accession there is a rapid change of educational documents and legislation and their adjustment according to European education criteria. For this reason the goal of this research is to survey the development of the lifelong

learning idea in the Lithuanian laws, concepts and initiatives. The methodology of the research is based on the method of document analysis and lifelong learning concept.

The survey of the present educational legislation, strategies and initiatives leads to certain critical conclusions.

Keywords: lifelong learning, adult learning, education legislation, educational policy.

Gauta: 2003 09 20

Priimta: 2003 11 25